

IJTIMOYIY TARMODA FAKE NEWSNING TARQALISHI VA UNI ANIQLASH USULLARI

Ziyodullayeva Xumora

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Xalqaro jurnalistika fakulteti talabasi

Annotasiya. Ushbu tezisdagi ijtimoiy tarmoqda fake newsning tarqalishi va uni aniqlash usullari keltirilgan. Shuningdek, mazkur mavzu doirasida xorijiy tadqiqotchilarning tajribalaridan kelib chiqqan holda ularning fikrlari umumlashtirilib, ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilariga taklif va tavsiyalar berilgan..

Kalit so‘zlar: Fake, phishing, ijtimoiy tarmoq, soxta, ma’lumotlar.

Abstract. This thesis presents the spread of fake news in the social network and methods for its identification. Also, within the framework of this topic, based on the experiences of foreign researchers, their opinions were summarized and suggestions and recommendations were made to users of the social network.

Key word: Fake, phishing, social network, fake, data.

KIRISH

Bugungi kunga kelib, yangi texnologiyalar foydalanuvchilarga g‘oyalarni keng auditoriyaga oson va tez yetkazish imkonini beradi, bu esa g‘oyalarni talqin qilish usuli va ularning ishonchliligiga ta’sir qiladi. Har bir ijtimoiy tarmoq foydalanuvchisi shunchaki “*ulashish*” tugmachasini bosishi orqali xabarni avtomatik ravishda qayta nashr etishi va yangi xabarni keng auditoriyaga yetkazishi mumkin. G‘oyalarni tarqatish aholining muhim masalalar to‘g‘risida xabardorligini oshirishi, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy o‘zgarishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Yolg‘on xabarlar tarqalishi jabrlanuvchining obro‘-sig‘a jiddiy zarar yetkazishi, demokratiyani yemirishi va jamoat manfaatlarini buzishi mumkin. Soxta yangiliklar bor narsani ko‘rsatishga qaratilgan har qanday qalbaki, soxta xabarlar, g‘iybat, uydirma, va maxfiy-yashirin qoidalar aralashmasidan iborat. Bu hodisa oshkor etish osonroq bo‘lgan azaldan mavjud yolg‘on axborotdan ko‘ra xavfliroqdir. Soxta yangiliklar yolg‘on-yashik xabarlar tarqalishdan kelib chiqadi, biroq bu hodisaning yangiligi zarar keltirishga astoydil urinishdan iboratdir. Asossis, uydirma xabarlar tarqatishdan maqsad kimnidir yoki nimanidir yomonlab ko‘rsatish, noto‘g‘ri, soxta axborot tarqatish orqali axborot iste’molchilari orasida, auditoriyada muayyan tashkilot, idora davlat arbobi, siyosiy shaxs, taniqli odamlarga nisbatan ishonchsizlikni paydo qilishdan iborat.

Umuman olgana fake newslar bugun yoki kecha tarqalmagan. Uning tarqalish tarixi uzoq o‘tmishga taqaladi. Misol uchun, *Garth S. Jowett va Viktoriya O‘Donnell* o‘zlarining mashhur “*Propaganda and persuasion*” ya’ni “*Targ‘ibot va ishontirish*” kitobida yozganidek, Chingizxon (1162-1227) va uning jangchilari bosmaxonalarda o‘zlarining shavqatsizligi hamda otliqlar soni haqida mish-mishlar tarqatishgan[1]. Soxta ommaviy axborot vositalarining paydo bo‘lishi birinchi marta XVI asrda qayd etilgan[2].

Ijtimoiy axborot vositalarida fake newsni aniqlaydigan botlar va trollar shuningdek, noto‘g‘ri ma’lumotlarni aniqlab beradigan bir qancha texnologiyalarni misol keltirsa bo‘ladi. Masalan, Amerika nodavlat tashkiloti demokratiya xavfsizligini ta’minlash uchun (*The Alliance for Securing Democracy*) “*Hamilton*” boshqaruv paneli va qidiruv vositasini ishlab chiqdi. Boshqaruv paneli va qidiruv vositasining maqsadi turli xil axborot vositalarida davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan hukumat xabarlarining yo‘nalishi va tarqalishining oldini oladi[3]. Shuningdek, u yeda taqdim etiladigan ma’lumotlar chuqur tahlil qilinadi. **Indiana** universiteti “*Botometr*” deb, nomlangan dastur ishlab chiqqan. Ushbu dasturning vazifasi *Twitter* orqali AQShda qanday mavzular va kontent targ‘ib qilinayotgani haqida jamoatchilikni xabardor qilishdan iborat[4]. Shuningdek u *Twitter* akkauntining faoliyatini ham tekshiradi.

Shu o‘rinda, **Google** kompaniyasining *Sho‘ba* korxonasi *Jigsaw* muhandislari va tadqiqotchilari tomonidan ishlab chiqilgan “*Perspective*” loyihagini alohida ta’kidlash kerak. Mazkur loyihaning maqsadi mashinalarni o‘rganish imkoniyatlari orqali veb-saytlarni sharhlash sohasini yaxshilashga qaratilgan. Shuningdek, “*Perspective*” “*Nyu-York Tayms*” bilan 10 yil mobaynida hamkorlik qilib kelmoqda[5].

XULOSA

“*Fake news*” atamasining o‘zi birinchi navbatda yangiliklar tarqatish kanali sifatida ijtimoiy tarmoqlarning o‘sishi tufayli keng tarqaldi. Insonlar tabiatida haqiqiy holat baribir yashiriladi, degan gumonda yolg‘on mazmundagi axborotni qabul qiladi. Shuning uchun yolg‘on axborot qanday ko‘rinishda bo‘lmasin, unga ishonch kuchliroq va haqiqat yuzaga chiqquniga qadar odamlar orasida aylanib yuradi. Bu bir tomondan, axborotni o‘z vaqtida oshkor qilmaslik bilan ham bog‘liq. Shuning uchun soxta yangiliklarning ijtimoiy tarmoqlarda tarqalishi oson. U yoki bu axborot rasmiy manbalarda chop etilmagach, turli kanallarda, bu sohada professional bo‘lmagan insonlar tomonidan voqealarning noto‘g‘ri talqin qilingan holda tarqalishi mana shunday oqibatlarni ham keltirib chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Jowett G., O'Donnell V. Propaganda and Persuasion. SAGE Publications, 2015. 480 p.
2. Standage T. The true history of fake news // The Economist 1843 Magazine.june/july2017.URL:<https://www.1843magazine.com/technology/rewind/the-true-history-of-fake-news>
3. <http://dashboard.securingsdemocracy.org>
4. <https://t.me/c/1964083659/3504>
5. Greenberg A. Inside Google's Internet Justice League And Its Ai-Powered War On Trolls // Wired. 19.09.2016. URL: <https://www.wired.com/2016/09/inside-googles-internet-justice-league-ai-powered-war-trolls/>